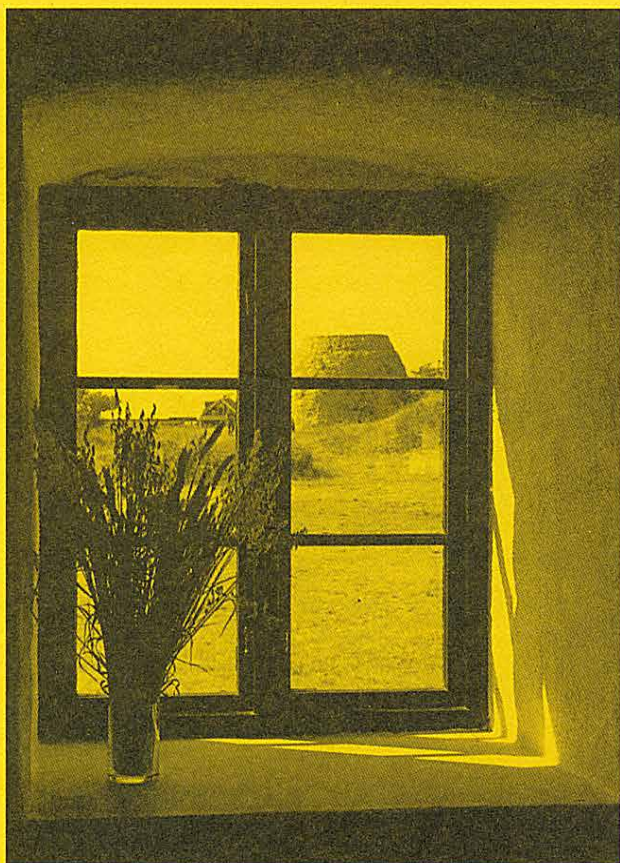

Byahornet

ÅRGÅNG 54 1995

3

Helge Andersson

En trollkärings trio i sydvästra Skåne

Backar och kullar var enligt gammal folktro hemvist för troll. Ibland kunde det hända, att troll och människor umgicks med varandra.

Folktron i sydvästra Skåne omtalar en trio kända trollkärningar: Lerbjerskan, Lobjerskan och Risebjerskan eller Risebjersfrun. Om Lerbjerskan, som ursprungligen bodde i backen Lerbjer mellan Anderslöv och Norra Åby i Södra Åby socken, men som stördes av Anderslövs kyrkklockor och därför flyttade över till Jordberga kullar, berättades i Byahornet nr 2/1995.

Här skall nu återges några traditionsuppteckningar om de båda andra trollkärningarna i trion. Först till Lobjerskan, som bodde i Lobjer, en backe väster om Lemmeströ, inte långt från Börringe kyrka. Det var en beskedlig trollkärning, som hade förbindelse med människorna i trakten. Gustaf Ljunggren förmedlar i "Skånska Herregårdar" (1852–63) en tradition att socknens jordegumma, dvs. barnmorska, tre gånger hade varit inne i backen och hjälpt Lobjerskan, när hon födde sina trollungar. Jordegumman fungerade därefter som medlerska mellan trollkärningen och sockenborna. Genom

jordegumman beställde Lobjerskan spånad hos en fattig, barnrik änka, som behövde tjäna pengar till sitt och barnens uppehälle. Som villkor ställde Lobjerskan, att spinnerskan inte fick låta sin saliv komma vid garnet. Vid spinnandet av ett halvt pund garn glömde änkan villkoret, och på vanligt sätt spottade hon på fingrarna och rullade tråden mellan dem. Det märkte emellertid Lobjerskan då garnet levererades och återsände detta halva pund garn utan betalning. Men för det andra garnet erhöll den fattiga änkan överenskommen betalning, som hon hämtade i en skreva i backen, och med dessa pengar drog hon sig fram med sina barn.

Lobjerskan älskade som alla skåningar gröt, och hon hade sin egen kock, som bodde i den lilla Lyngsjön inte långt från Börringe kyrka. Lyngsjön och Lobjer förēnades genom en hemlig underjordisk gång, där kocken vanligen vandrade till sina grötkok i backen. För omväxlings skull vandrade han dock ibland uppe i markerna. En gång hände det, att en bonde som varit sent ute en kväll, mötte en man med en slev i handen, gående tvärs över vägen. På bondens fråga vart

han skulle gå svarade mannen "till Lobjer", och på bondens ytterligare fråga vad han skulle göra där så sent, blev svaret "koka gröt". Då förstod bonden att det var Lyngsjökocken och skyndade sig hem utan att ställa flera frågor. Lyngsjön är liten och knappast större än en damm, men enligt folktron är den bottenlös. En gång försökte ett par drängar mäta djupet med ett rep, som de sänkte ner i sjön. En uppteckning från Genarp 1955 berättar om mätförsöket, att när repet sänktes, hördes en röst nerifrån sjön:

*"Ska du måla mina väggar,
ska jag måla dina lägga."*

Drängarna blev rädda och sprang från sjön det värsta de kunde (måla=mäta). Berättelsen om sjömätningen är en vandringssägen, känd från olika delar av landet. I en insjö i Herrljunga socken i Västergötland bodde ett s.k. sjörå, och en gång ville en man mäta sjöns djup. Han band ihop 18 rep, vardera 18 alnar, (1 aln= 60 cm) och satte ett blylod i ena ändan. Då så gott som hela det 324 alnar långa måttbandet var nersläppt i vattnet, hördes sjörået nerifrån ropa: "Skall du mäta mina väggar, skall jag mäta dina läggar!" Sjørået menade, att hon ämnade dra mannen ner i vattnet, om han fortsatte. Han blev rädd, men han lyckades rädda repet. När sista tampen var uppe i båten, fann han att det blylod han hade bundit fast där var utbytt mot en benknota. (Ebbe Schön, Älvor, vättar och andra väsen, En bok om gammal folktro, 1986.)

I och omkring Lyngsjön tilldrog sig märkliga händelser. Ibland fanns det ingen fisk alls i sjön, men helt plötsligt var den full av stora fiskar. Det förklarades med att Lyngsjö stod i underjordisk

förbindelse med de kringliggande större insjöarna: Börringesjön, Havgårdssjön, Fjällfotasjön och Yddingesjön. En gång fick Görvel Faddersdotter, borgfru på Lindholmen, infallet att helt tappa ur Lyngsjön och sände dit sina arbetare. Självsatte hon sig på en stol vid stranden för att övervaka arbetet. Hur mycket arbetarna än tappade ur sjön, så sjönk inte vattnet. Plötsligt utbröt ett häftigt oväder, och skogsbacken där borgfrun satt föll ner i sjön, och det var med knapp nöd hon undkom med livet. Urtappningsarbetet avbröts, och arbetarna skyndade skräckslagna från sjön. Det hela hade varit förgäves. Andra underliga ting kunde märkas vid sjön. En gång sågs en stor hare komma skuttande upp ur sjön, och en annan gång sågs en liten, skallig gosse vakta fem kolsvarta kalvar vid sjökanten. De ansågs komma från Lyngsjökockens visthusbod nere på sjöbotten.

I backen Risebjer i Arrie socken bodde den trollkärning, som efter sitt hemvist kallades Risebierskan eller Risebiersfrun. Hon hade många "glytta", däribland flera döttrar, som var vackra framtill, men baktill var de håltomma och såg ut som ett baktråg. Döttrarna deltog gärna i de rika böndernas baler och i ungdomarnas lekstugor och andra dansgillen. Risebierskans döttrar var emellertid inte vidare omtyckta, och en gång försökte ett par av byns drängar att bli av med dem. På ett dansgille spillde drängarna därför öl på döttrarna, som blev förargade och gick hem och berättade det för trollmor. Nu blev Risebierskan arg och sade, att som straff för drängarnas tilltag mot hennes döttrar skulle hädanefter inte öl kunna drickas på något ställe i Arrie utan att det blev slagsmål. I sin klassiska skildring "Folklivet i Skytts

härad i Skåne vid början av 1800-talet" (utgiven 1847) skriver Nicolovius att trollkärningen i sin förbittring lät "den förbannelsen utgå över Arrie by, att drängarna där aldrig skulle kunna församlas, icke ens på en åtting öl och långt mindre mera, utan att komma i slagsmål, och än i denna dag skall på Arrie drängar vid deras sammankomster förspörjas en verkan av denna trollkvinnans besvärjelse." Traditionen har också upptecknats av fil. dr Ingemar Ingers i början på 1920-talet. En version omtalar, att en dräng på ett dansgille sprutat vatten på Risebjerskans döttrar. Till straff gjorde trollkärningen honom ledbruten "å där ble allti slavsmål i tjiv å alló". En uppteckning omtalar hur trollen i Arrie försvann. "Trållen i Arrie di reste ti sjöen sin å ble sjötråll i stället fårr backatråll." (Ingemar Ingers, *Folkmål och folkminnen i Oxie härad, Oxie härads hembygdsförenings Årsbok VIII*, 1979.)

Det finns också en annan förklaring till hur trollen försvann. En rik Arriebonde gjorde bröllop och bjöd också Risebjerskan men inte hennes "glytta" för de var så glupska i maten. Men trollkärningen ville att hennes "glytta" också skulle gå med på bröllopet och gav dem mössor, som gjorde dem osynliga. På bröllopsdagen vaktade ryktaren korna

på Risebjersbacken, och när han låg där i gräset hörde han röster nere i backen. Det var trollkärningen, som delade ut mössorna till sina "glytta". Den minste trollungen ville också ha en mössa, men trollmor sade, att nu fanns det bara farfars gamla hatt kvar. "Ja, så låt mig få den då" sade ryktaren, och vips kastade trollkärningen upp hatten till honom. Ryktaren satte hatten på huvudet och for så osynlig tillsammans med trollen i vagn till bröllopgården. Där kröp trollen genast upp på borden och rafsade till sig av maten. Först stod ryktaren försynt vid dörren, men så klättrade han också upp på ett bord och försåg sig av läckerheterna. När man så tackade för maten, gjorde ryktaren det misstaget att av artighet lyfta på hatten, och han blev genast synlig. Gillesfolket såg ryktaren ligga på kanten av stekfatet, och det blev ett fasligt oväsen. Gästerna skulle just gripa tag i ryktaren, när han kom ihåg sig och satte hatten på huvudet igen. Då blev han åter osynlig och passade på att försvinna från gården och trakten. Så gjorde också trollen. – "Männ ätter dänn dan ble Risebjersfrun bårte å di så innte ti hinnje mer." (Teckningar och toner ur *Skånska Allmogens lif, utgifna af Skånska Landsmålsföreningen*, Lund 1889.)

